

10. Соловьев В. С. Три разговора о войне, прогрессе и конце всемирной истории // Соловьев В. С. Сочинения в 2 т. Т.2. – М.: Мысль, 1990. – С.635–762.

References

1. Giussani L. Da quale vita nasce Comunione e Liberazione / L. Giussani // Milano: Supplemento a «CL – Litterae communionis», 1979. – n.7–8 (1979). – P.1–21.
2. Giussani L. Atteggiamenti protestanti e ortodossi davanti al dogma dell'Assunta / L. Giussani // Giussani L. Porta la Speranza. Primi scritti. – Genova: MARIETTI 1820, 1997. – P.81–90.
3. Giussani L. Il miracolo dell'ospitalità / L. Giussani. – Milano: PIEMME, 2012. – 163 p.
4. Savorana A. Vita di don Giussani / A. Savorana. – Milano: Rizzoli, 2013. – 1351 p.
5. Antoni, mitropolit Surozhskiy. O Tserkvi (katekhizicheskaya beseda) // Antoni, mitropolit Surozhskiy. Besedy o vere i Tserkvi. – М.: SP Interbuk, 1991. – S.243–258.
6. Antoni, mitropolit Surozhskiy. Ob istinnom dostoinstve cheloveka // Antoni, mitropolit Surozhskiy. Trudy. – М.: «Praktika», 2002. – S.271–276.
7. Bulgakov S. N. Pravoslaviye: Ocherki ucheniya pravoslavnoy tserkvi. – М.: Terra, 1991. – 416 s.
8. Dzhussani L. Zchem Tserkov'. – М.: «Khristianskaya Rossiya», 2004. – 279 s.
9. Men' A. U poroga khrama // Dzhussani L. Religioznoye chuvstvo. – М.: «Khristianskaya Rossiya», 2004. – S.169–170.
10. Solov'yev V. S. Tri razgovora o voyne, progresse i kontse vseмирной istorii // Solov'yev V. S. Sochineniya v 2 t. Т.2. – М.: Mysl', 1990. – S.635–762.

Filonenko A. S., Candidate of Philosophy, Associate Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science Faculty of Philosophy of Kharkiv National University named V. N. Karazin (Ukraine, Kharkiv), afilonenko1968@gmail.com

Theology of Luigi Giussani and the Orthodox tradition

The article proves that all the central themes of Giussani's theology are close both to the Orthodox tradition of the ancient undivided church and to modern Orthodox theology. His most important methodological prerequisite was the so-called «Orthodox-Catholic view», or one of the three «cultural positions» for examining the crucial question of the method of Christian preaching. Demonstrating the limitations of the other two cultural positions, «rationalistic» and «Protestant», making Christ an event of the past, or the content of only internal, subjective experience, Giussani relying on reason, proposes a view that finds expression in the Christian tradition as such. Meeting as a form of the presence of the Other represents both the central principle of Giussani's theology, and the «Orthodox Catholic view» that he singles, which permeates all Christian thought and is the prerequisite of theology of communication.

Keywords: Catholicism, Orthodoxy, modern theology, anthropology, ecumenism.

Філоненко О. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), afilonenko1968@gmail.com

Теологія Луджі Джуссани і православна традиція

Доводиться, що всі центральні теми богослов'я Джуссани близькі як до православної традиції стародавньої неподіленої церкви, так і до сучасного православного богослов'я. Його найважливішою методологічною передумовою був так званий «православно-католицький погляд», або одна з трьох «культурних позицій» для розгляду вирішального питання про метод християнської проповіді. Демонструючи обмеженість двох інших культурних позицій, «раціоналістичної» і «протестантської», що роблять Христа або подією минулого, або вмістом лише внутрішнього, суб'єктивного досвіду, Джуссани, покладаючись на розум, пропонує погляд, який знаходить вираз у християнській традиції як такої. Зустріч як форма присутності Іншого являє собою і центральний принцип богослов'я Джуссани, і виділяється їм «православно-католицького погляду», що пронизує все християнське мислення і є передумовою богослов'я спілкування.

Ключові слова: католицизм, православ'я, сучасне богослов'я, антропологія, екуменізм.

***

УДК 28–7(477)

Брильов Д. В.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), dbrilyov@gmail.com

ТЕОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ДУХОВНОГО УПРАВЛІННЯ МУСУЛЬМАН УКРАЇНИ

Досліджується теологічний дискурс, що утворюється Духовним управлінням мусульман України. На основі аналізу друкованого органу ДУМУ газети «Мінарет», інтерв'ю з головою ДУМУ шейхом Ахмедом Тамімом і релігійної літератури, що випускається ДУМУ виокремлюються особливості його виникнення та формування, а також основні характеристики. Показана роль у формуванні теологічного дискурсу ДУМУ транснаціонального суфійського руху аль-Ахбаш, який представляє собою специфічну відповідь суфійської спільноти на агресивну експансію ісламістських організацій. З'ясовано, що ДУМУ вводить в свій теологічний дискурс праці вчених, що мають особливе значення для мусульманських діаспор України. Виокремлені ключові характеристики теологічного дискурсу ДУМУ: традиціоналізм, апологічність, легітимізація суфізму та суфійських практик.

Ключові слова: Духовне управління мусульман України, аль-Ахбаш, іслам в Україні.

У цій статті мова піде про теологічний дискурс, який формується Духовним управлінням мусульман України (ДУМУ) на чолі з шейхом Ахмедом Тамімом. У своєму дослідженні я розглядаю особливості його виникнення, формування та основні характеристики. Об'єктом дослідження виступає Духовне управління мусульман України (ДУМУ), яке представляє собою одного з ключових мусульманських акторів, що діють в релігійному полі України.

У своїй роботі я аналізую публікації друкованого органу ДУМУ – газети «Мінарет», опубліковані інтерв'ю голови ДУМУ Ахмеда Таміма і релігійну літературу, що випускається ДУМУ. Також я вводжу в науковий обіг матеріали особистого архіву, який містить внутрішні документи мусульманських громад України, що дозволяють висвітлити неофіційну історію ісламу в Україні. Крім цього були використані результати досліджень вітчизняних і зарубіжних ісламознавців, антропологів і соціологів.

Духовне управління мусульман України (ДУМУ) виникло напочатку існування незалежної української держави, та являло собою легітимізацію незареєстрованих підпільних громад мусульман, що існували в Україні в радянський період, переважно волзьких татар. З 1992 р. ДУМУ було зареєстровано в якості Головного мухтасібатського управління мусульман України¹ в складі Духовного управління мусульман Європейської Росії і Сибіру (ДУМЕС)² на чолі з муфтієм Талгатом Таджуддіном. 27 лютого 1993 р. на конференції представників мусульман України було прийнято рішення змінити назву управління з «Головного мухтасібатського управління мусульман України» на

¹ Довідка ДУМЕС №411 від 14.08.1992 р. (з особистого архіву автора).

² Духовне управління мусульман Європейської Росії і Сибіру, одне з чотирьох духовних управлінь мусульман, що діяли в радянський період, знаходилося в м. Уфа. У 1992 р. на VI Надзвичайному з'їзді мусульман Росії було ухвалено рішення про перетворення структури ДУМЕС в Центральне Духовне Управління мусульман Росії і європейських країн СНД (ЦДУМ).

«Духовне управління мусульман України», з внесенням відповідних змін до статуту¹. У цій конференції брали участь глави зареєстрованих мусульманських громад м. Києва, Запоріжжя, Херсона, Полтави, Одеси, Миколаєва, Харкова а також представники незареєстрованих громад м. Львова, Донецька та Черкас. Головою ДУМУ був обраний шейх Ахмед Тамім, а вже 5 квітня 1993 р. управління отримало реєстрацію від державних органів.

Ахмед Тамім є учнем відомого релігійного вченого ХХ ст. Абдаллага аль-Харарі аль-Хабаші, і має від нього дозвіл (*іджаза*) на передачу посвячень в два суфійських братства – ріфайїа і кадіріїа, а також на викладання за книгами свого вчителя. Оскільки Абдаллаг аль-Харарі є засновником-ідеологом транснаціонального суфійського руху аль-Ахбаш, та завдяки тому, що Ахмед Тамім активно розповсюджує ідеї свого вчителя, подекуди зустрічається ототожнення ДУМУ з філією аль-Ахбаш на пострадянському просторі [2, с. 40].

Рух аль-Ахбаш, відомий також як «Асоціація ісламських благодійних проєктів»², розглядається дослідниками як специфічна відповідь суфійської спільноти на агресивну експансію ісламістських організацій. У такому контексті суфізм виявився єдиною можливим джерелом відбудови ідеологічної альтернативи екстремізму. Ще однією причиною називають втому ліванського суспільства від громадянської війни, та пошук середнім класом поміркованих форм ісламу, які б дозволяли мирно існувати мусульманам в поліконфесійних суспільствах [9, с. 220].

Як випливає з кредо аль-Ахбаш, опублікованого на його сайті [11], існує кілька питань, ключових для ідеології руху. Перш за все – це належність до сунітів і визнання 4 класичних сунітських правових шкіл (*мазгабів*): маликітів, шафіїтів, ханафітів і ханбалитів. Себе члени руху відносять до шафіїтів, правової школи, яка поширена в арабських країнах Близького Сходу і на Північному Кавказі. У питаннях віровчення представники руху відносять себе до ашаритів – однієї зі шкіл спекулятивної ісламської теології (*калям*), і ортодоксальної сунітської школи віровчення.

З кредо випливає, що одним з найважливіших положень ідеології аль-Ахбаш є критика ідей Мухаммада ібн Абд аль-Ваггаба, засновника-епоніма фундаменталістської течії вагабізм, і його послідовників. Такий же критиці піддається Саїд Кутб, ідеолог ісламізму з асоціації Брати-мусульмани, чий погляд був покладений в основу радикального ісламізму, який проявляється у формі терористичної діяльності – від різних груп, афілійованих з аль-Каїдою, до «Ісламської держави».

У кредо також міститься посилання ще на одну важливу для ідеології аль-Ахбаш релігійну практику – виведення з ісламу (*такфір*) людини, яка вчинила богохульство. Використання цієї практики аргументується посиланням на відомих ісламських авторитетів, лігітимуваних саме таке застосування

такфіру. Дана практика принципово відрізняється від такфіра, як політичної практики, яка поширена серед багатьох радикальних фундаменталістських рухів, які виводять з ісламу не тільки за богохульство, але і за визнання мусульманами неісламського правління і т.ін. Багато в чому ці особливості ідеології (чи, скоріше, теології) аль-Ахбаш впливають на теологічний дискурс, який формує Духовне управління мусульман України.

Визначальною рисою дискурсу ДУМУ є підкреслюваний традиціоналізм і зв'язок з суфізмом. Більшість видань присвячено теологічним і ритуально-обрядовим темам, а також полеміці з салафітськими (ваггабітськими) і ісламістськими («Брати-мусульмани» і «Хізб ут-Тахрір») рухами. Серед ритуально-обрядових тим значна увага приділяється практикам, пов'язаним з суфізмом (*дуа*, *істігаса*, *зіярат* і молитви за померлих, благословення реліквіями Пророка, святкування *Мавліду* та ін.).

Значний обсяг літератури, що випускається, займають праці ідеолога руху «аль-Ахбаш» – Абдаллага аль-Харарі аль-Хабаші. Зокрема, опубліковані його довідкові праці (*мухатасари*, тобто «скорочені») по мазгабам Абу Ханіфи і аш-Шафії, а також ряд інших книг.

Крім того, ДУМУ значну увагу приділяє публікації класичних праць по віровченню (*акіді*), релігійному праву (*фіхху*) і суфізму (*масаввуфу*). Причому друкуються вчені, що належать до різних правових шкіл. Зокрема, видавничим відділом ДУМУ були перекладені і видані такі книги, як «Аль-Акіда ат-Тахауїя» відомого ханафітського вченого Абу Джафара ат-Тахаві, «Аль-Акаїд ан-Насафійя» представника матурідітської школи віровчення ханафітського улема Наджмуддіна ан-Насафі, «Коротке роз'яснення «Листа» ібн Асакіра» відомого середньовічного вченого зі школи аш-Шафії і аль-Ашарі Ібн Асакіра, «Сорок Хадисів» шафіїтського улема Мухйїддіна ан-Нававі, «Повчання синові» ханафітського вченого Абуль-Фараджа ібн аль-Джаузі, «Фігх-ль-Акбар» засновника ханафітського мазгаба Абу Ханіфи. З робіт по тасаввуфу можна виділити публікацію в газеті «Мінарет» класичної праці відомого хадрамаутського суфія Абдаллага аль-Хаддада «Адаб сулюк аль-мурід» («Культура поведінки мюрида»).

Крім перекладів з арабської мови класичних праць, поширених у всьому ісламському світі, ДУМУ вводить в свій теологічний дискурс праці вчених, що мають особливе значення для мусульманських діаспор, що складають основну масу українських мусульман – зокрема, поволзьких татар. Так, видавництвом ДУМУ був виданий переклад зі старотатарської мови збірку праць відомого татарського богослова і суфія Зейнулли Расулева «Макалят Зайніях» [7], а також книгу «Кауаїд аль-Іслям» («Правила в Ісламі»), видану в Казані в 1891 р. на кошти Султана Абдуль-Азіза Усманова [5].

Пріоритети літератури, що видається ДУМУ, очевидні. В першу чергу, донести до віруючих ісламську доктрину в класичній сунітській інтерпретації, тобто двох ортодоксальних шкіл віровчення – ашарітської та матурідітської. З іншого боку – вибудувати жорстку теологічну ортодоксію, оскільки до «мінімальних необхідних знань про Іслам» в літературі ДУМУ відносять досить специфічні теологічні питання (єдиність Аллага, його абсолютна трансцендентність, тлумачення атрибутів Аллага та ін.), що вимагає від віруючого володіння базовими принципами спекулятивної теології

¹ Протокол №124 від 27 лютого 1993 г. (з особистого архіву автора).

² Самоназва арабською мовою – *Джам'і'йя ал-Машарі 'ал-хайрійя ал-ісламійя*. У більшості досліджень використовується латинська аббревіатура організації – AICP (Association of Islamic Charitable Projects).

(калам), причому нехтування цими питаннями, згідно трактування ДУМУ, може привести до відпадиння від ісламу [8, с. 73].

Видання перекладів класичної ісламської літератури ДУМУ формує традиціоналістський теологічний дискурс, і водночас слугує легітимації власного релігійного авторитету ДУМУ через звернення до традиції. На це вказують чисельні передмови, які зазвичай супроводжують більшість подібних публікацій, де вказується, що старовинні релігійні книги, які перекладає ДУМУ, слугують доказом того, що саме такі знання з ісламу – не нововведення, а справжні знання, передані теологами ісламу через багато поколінь предків. Ще одним прикладом подібної легітимації «через традицію» є брошура «Віровчення мусульман», що випускається ДУМУ, і в якій підкреслюється, що дане видання затверджено факультетом «Основи Ісламу» провідного сунітського університету «аль-Азгар» і завірено його печаткою [3, с. 1].

В цілому, видавничий відділ ДУМУ підходить до випуску релігійної літератури дуже серйозно – всі аяти з Корану і хадіси попередньо наведені на арабському, імена подані у відповідній транслітерації. Особлива увага звертається на правильність вимови арабських термінів – практично в кожному виданні ДУМУ є відповідний розділ, в якому детально розбирається, як правильно вимовляти деякі літери арабського алфавіту, а також правила читання імені Бога «Аллаг» та імені пророка «Мухаммад». При цьому підкреслюється, що спотворення при вимові імені Бога є гріхом. Необхідність правильної вимови релігійних термінів аргументується тим, що Мухаммад передавав релігійні знання на арабській мові, відповідно і відтворювати їх потрібно правильно, відповідно до правил арабської мови.

Характерною рисою описаного мною теологічного дискурсу ДУМУ є виражена аполітичність. Практично у всіх своїх виступах глава ДУМУ шейх Ахмед Тамім підкреслює дистанцію між релігійним і політичним вимірами життя українських мусульман: «Ми дуже виважено працюємо, тому що наші мусульмани – це громадяни України, але багато з них є вихідцями з країн колишнього СРСР... Ми проти того, щоб релігійний фактор використовувався в політиці. Може, деяка конфесія показує, наскільки вона потрібна владі, але це тимчасово. Щоб зберегти єдність народу і направити його в єдине русло, політики та держава мають продемонструвати спільну стратегію. Якщо всі вирішили, що Україна єдина і вона багатонаціональна, де кожен займає достойне місце, то держава має бути на одній дистанції з усіма» [6].

У своєму небажанні поєднувати релігійну діяльність і політичний активізм шейх Ахмед Тамім демонструє традиціоналістський підхід, притаманний класичним школам ісламського права, в тому числі ханафітам, до яких належить більшість українських мусульман. Як, зокрема, зазначав у своїй роботі Адіб Халід: «...Релігійна та політична влади в ісламському суспільстві протягом тривалого часу знаходились в різних руках... Держава була не безпосереднім проявом ісламу, а світським інститутом, до обов'язків котрого входила підтримка ісламу. Ханафітська школа правознавства вчила підкорятися політичній владі – ось чому в колоніальний період більшість улемів мирилося з правлінням європейців» [10, с. 27].

Частиною теологічного дискурсу, що формує ДУМУ, є активне використання і теологічна легітимація популярної в сунітському світі практики благословення реліквіями (*табаррук*): «...Головним духовним наповненням проведених в містах та областях країни урочистостей були церемонії благословення мусульман, звані по-арабськи «табаррук», реліквією великого Пророка – Його благословенним нетлінним волосом. Традиція благословення широко поширена серед мусульман світу, вона прийшла від самого Пророка, мир Йому, і не суперечить вченню Ісламу; існує вона і у наших мусульман – татар, башкир, арабів, азербайджанців, турків, і інших мусульман... теологи Ісламу повідомляють, що якщо мусульманин в реальності побачить волос Пророка після Його смерті, то в Майбутньому житті він виявиться в числі мешканців Раю. Повідомляється також, що бачення мусульманином волоса Пророка, мир Йому, подібно баченню самого Пророка уві сні, що є для віруючого радісним сповіщенням про його входження в сади Раю» [4].

Завдяки своєму суфійському походженню (дана практика особливо віталася суфіями, а тому саме в їх руках зосередилися основні реліквії), представники ДУМУ регулярно мають можливість привозити в Україну і проводити благословення віруючих волосом пророка Мухаммада, що, безумовно, зміцнює їх авторитет серед основної маси мусульман, особливо – етнічних мусульман, серед яких дана практика має багатовіковий обіг.

Ще однією важливою практикою, що вводиться ДУМУ в теологічний дискурс, є святкування події народження пророка Мухаммада (*мавлід*): «...Мавлід або свято народження Посланника Аллага – одне з благочестивих нововведень в Ісламі... Нововведення отримало схвалення як у східних, так і західних іламських вчених... Звідси випливає, що проведення Мавліду – нововведення, схвалене Шаріатом, і ні в якому разі не можна це заперечувати. Навпаки, можна назвати його сунной, так як сам Пророк, мир Йому, казав, що той, хто вносить в Іслам добре нововведення, схвалене Шаріатом (тобто відповідне Корану і Хадисам) отримає за це винагороду, і крім того додатково стільки винагород, скільки отримають всі ті, хто дотримується цього нововведення після нього, разом узяті» [1]. Нерідко проведення цього святкування поєднується з практикою благословення реліквіями пророка Мухаммада, що сприяє зміцненню авторитету представників управління, і включає в теологічний дискурс ДУМУ широкі верстви українських мусульман.

Можна казати про те, що Духовне управління мусульман України поступово формує теологічний дискурс, який має певні характеристики. Цей дискурс характеризується традиціоналізмом, тобто зверненням до ісламської доктрини в класичній сунітській інтерпретації двох ортодоксальних шкіл віровчення – ашарітської та матурідітської. Важливе місце в теологічному дискурсі ДУМУ посідають праці представників локальних мусульманських традицій, які мають особливе значення для мусульманських діаспор, що складають основну масу українських мусульман. Характеристиками теологічного дискурсу ДУМУ також є легітимація суфізму та суфійських релігійних практик (таких як *мавлід* або *табаррук*), як важливої

частини загальносунітської традиції, та підкреслювана аполітичність.

Список використаних джерел

1. Благочестивый Мавлид // Минарет. – 1995. – №18. – С.5.
2. Богомолов А. В., Данилов С. И., Семиволос И. Н., Яворская Г. М. Исламская идентичность в Украине. – К.: ИД «Стилос», 2006. – 192 с.
3. Вероубеждение мусульман. – К.: АЯ Групп, 2010. – 36 с.
4. Волос Пророка Мухаммада, мир Ему, на Украине // Минарет. – 2006. – №57. – С.12.
5. Каваид аль-Ислам // Минарет. – 2006. – №58. – С.10.
6. Муфтії ДУМУ Ахмед Тамім: мені не треба доводити що я – патріот // РІСУ [Електронний ресурс]. – 4 серпня 2015. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/60716
7. Расулев З. Макалят Зайнийя. Очерки Зайнуллы-ишана. – К.: АЯ-Групп, 2011. – 48 с.
8. Шестопалець Д. Теологічні позиції ДУМУ в контексті інституціалізаційних процесів в ісламі в Україні // Українське релігієзнавство. – 2014. – №69. – С.71–79.
9. Hamzeh N. A., Dekmejian H. Sufi Response to Political Islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies. – 1996. – №28. – P.217–29.
10. Khalid A. Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 2006. – 253 p.
11. «What is the Association of Islamic Charitable Projects» // Association of Islamic Charitable Projects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aicp.org/index.php/about-aicp/english/518-what-is-the-association-of-islamic-charitable-projects>

References

1. Blagochestiviyi Mavlid // Minaret. – 1995. – №18. – S.5.
2. Bogomolov A., Danylov S., Semivolos I., Iavorskaia G. Islam-skaia identichnost' v Ukraine. – K.: ID Stilos, 2006. – 192 s.
3. Veroubezhenie musul'man. – K.: Aya Group, 2010. – 36 s.
4. Volos Proroka Muhammada, mir Emu, na Ukraine // Minaret. – 2006. – №57. – S.12.
5. Kauayid al-Islam // Minaret. – 2006. – № 58. – S.10.
6. Muftii Ahmed Tamim: Mne ne nuzhno dokazyvat', chto ia – patriot // RISU [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://risu.org.ua/ru/index/expert_thought/interview/60716
7. Rasulev Z. Makalat Zainiyya. Ocherki Zainulla ishana. – K.: Aya Group, 2011. – 48 s.
8. Shestopalec' D. Teologichni pozycii' DUMU v konteksti instytutializatsiynykh procesiv v islami v Ukraїni // Ukraїns'ke religijeznavstvo. – 2014. – №69. – S.71–79.
9. Hamzeh N., Dekmejian H. Sufi Response to Political Islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies. – 1996. – №28. – S.217–29.
10. Khalid A. Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 2006. – 253 p.
11. «What is the Association of Islamic Charitable Projects» // Association of Islamic Charitable Projects [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.aicp.org/index.php/about-aicp/english/518-what-is-the-association-of-islamic-charitable-projects>

Brylov D. V., Ph.D. (Religious Studies), Associate Professor of the Department of Religious, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), dbrylov@gmail.com

Theological discourse of the Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine

The article studies the theological discourse formed by the Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine. Based on analysis of the newspaper of DUMU «Minaret», interviews with the Head of DUMU Sheikh Ahmed Tamim and religious literature published by DUMU, the features of appearance and formation of the discourse of DUMU, as well as its basic characteristics were distinguished. The role of transnational Sufi movement al-Ahbash (which is a specific response of the Sufi community for aggressive expansion of Islamist organizations) in the formation of theological discourse of DUMU was shown. It was revealed that DUMU introduces into its theological discourse the works of scholars who are of particular importance for the Muslim diasporas of Ukraine. The key features of the theological discourse of DUMU were distinguished: traditionalism, apoliticality, legitimization of Sufism and Sufi practices.

Keywords: Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine, al-Ahbash, Islam in Ukraine.

***

УДК 130.2:[2–664.3:502(520)]

Ворончихіна А.,

аспірантка кафедри теорії та історії культури,
Львівський національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), nata@nihonbu.club

Взаємозв'язок людини та природи в японському релігійному синкретизмі

Екологічні проблеми, як України, так і всього світу, поступово набувають все більш глобального характеру. Існує безліч організацій, міжнародних конвенцій тощо, спрямованих на їх вирішення, проте до цих питань можна підійти і з іншого боку. Як зародилась екологічна свідомість у різних народів? Чому в одних країнах громадяни власними силами просувають екологічні проекти, а в інших ігнорують навіть ті, що вже існують? Припустімо, що відповідь сховалась у самій культурі, якою вона лише зароджувалась. Дослідження того, як зародилась екологічна культура, дозволить у майбутньому розробити проекти, які будуть розвивати її в інших народів.

В даній статті розглядається екологічна культура Японії, а саме притаманний їй релігійний синкретизм, серед течій якого яскраво прослідковується формування та, з іншого боку, вираження екологічної свідомості японців. Її притаманне поєднання діяльнісного та споглядального підходу, а також набування нових знань та збереження самотності.

Ключові слова: релігійний синкретизм, шінто, буддизм, онмьодо, шюгендо, Японія, екологічна свідомість, екологічна культура.

В сучасному глобалізованому світі темп життя все більше прискорюється, можливості множаться, а екологічні питання, хоч і активно піднімаються, все ще потребують глибшого розуміння того, яким чином вони виникають і як їх долати. Поряд з тим, розуміння потребує також і те, чому екологічна свідомість так різко відрізняється залежно не лише від епохи, а і від культури. Японська культура увібрала в себе найрізноманітніші елементи, запозичені в інших країн, релігій тощо. Вона прогресує та водночас не втрачає самотності. Однією з її особливостей, на нашу думку, є яскраво виражена екологічна свідомість та унікальний взаємозв'язок людини та природи, який виник разом з самою культурою, та існує і по сьогодні.

Релігія в Японії – явище не менш строкате, ніж її культура в цілому, і часто дуже складно вирізнити елементи світської культури від релігійної, адже вони тісно переплетені та проникають у всі сфери японського побуту. Вже саме поняття японської релігійності викликає неабиякі дискусії, адже, як зазначає О. Градець, близько 70% японців не відносять себе до жодної з релігій, і одночасно вважають її надзвичайно важливою частиною власного життя [1].

Тему релігійного синкретизму в Японії піднімає і Дж. Кітагава, який в своїй праці «Релігія в історії Японії» та статті «Зміна парадигми в японському буддизмі» розкриває основні віхи розвитку та поширення релігій в Японії та аналізує їх взаємодію [8]. Важливим є оригінальне сприйняття поняття «релігії» в японській мові, його аналізує дослідник Л. Крейн [6]. Основні ідеї та розвиток таких синкретичних релігійних течій, як онмьодо та шюгендо розкриваються в статтях Х. Макото та М. Хаєка [10].

Синкретичні релігійні течії Японії – досить популярна тема для Західної науки, хоча часто основна увага приділяється лише шінто та буддизму. В українському ж науковому контексті до даної теми звертаються куди рідше, а течії на кшталт шюгендо переважно залишаються поза увагою дослідників. Та головне – як у світовому, так і в українському науковому просторі практично не розкривається тема місця людини